

Apponiovcí a ich knižnica v Oponiciach

LÍVIA FÁBRYOVÁ

Prvá písomná zmienka o Oponiciach sa zachovala z roku 1244 v listine Nitrianskej kapituly, ale výhodná poloha obce naznačuje, že musela byť osídlená už omnoho skôr. Koncom 13. storočia sa Oponice stali súčasťou majetku Čákovcov, ktorí dali nad dedinou postaviť kamenný hrad. V prameňoch sa spomína od roku 1300 ako Oponh a v tom čase bol kráľovským majetkom, ku ktorému patrili obce Malé Oponice, Veľké Oponice, Kovarce a iné. Po viacerých zmenách majiteľov, roku 1392 hrad výmenou získal Mikuláš z Čeklísa pre svoje tri dcéry a ich rodiny. Najstaršia Angela bola vydatá za magistra Petra zo Stráží - de Ewrs a práve táto rodina sa po delbe majetku medzi sestrami roku 1395 usídlila na Oponickom hrade. O zveľadenie svojho majetku, hradu aj dedín sa starali a získali právo konať vo Veľkých Oponiciach trh - každú stredu už od 21. mája 1396. Veľkosťou majetku patrili medzi strednú šľachtu a po 20 rokoch používania predikátu „zo Stráží“ si ho zmenili podľa názvu hradu na „Appony“, čím sa začala história široko rozvetveného rodu a Oponice sa stali ich rodovým sídlom.

V 16. storočí ohrozovalo Európu turecké nebezpečenstvo a na príkaz panovníka Apponyiovcí (Oponický, Aponi) dali hrad opraviť a opevniť. Bol to konkrétne **Benedik Apponyi**, ktorý roku 1542 dal gotický hrad prestaviť v renesančnom štýle a nákladnú prestavbu ukončil vybudovaním dokonalejšieho opevnenia, ktoré Turkom skutočne odolalo. Členovia rodiny boli ľudia veľmi aktívni. **Pavol Apponyi** (1564 – 1624) bol županom Tekovskej župy, preslávil sa ako vojenský stratég, zúčastnil sa bojov proti Bocskaiovi a Bethlenovi a bol pri podpísaní Viedenského mieru. Za zásluhy dostal od cisára Rudolfa II. 28. júna 1606 titul baróna. Po jeho smrti sa stal majiteľom hradu **Blažej Apponyi**. Titul baróna mu roku 1624 udelil cisár Ferdinand II. a bol tiež županom Tekovskej župy. Medzi príbuznými, najmä Petrom, Pavlom a Blažejom často dochádzalo k nedorozumeniam. Navzájom si obsadzovali časti hradu a zabavovali rodinné dokumenty. V snahe vyhnúť sa podobným excesom niektorí členovia rodu, ako napríklad Žigmund, uprednostnili život na vzdialenejších rodinných majetkoch v Nadliciach. Roku 1645, keď hrad zapálil úder blesku, majitelia už boli presťahovaní do kaštieľa v obci a odvtedy hrad pustol. Počas Rákocziho protihabsburského povstania v 18. storočí sa hrad stal úkrytom kurucov a preto ho cisárske vojská obsadili a

potom zrúcali. Apponyiovci, verní rodovej tradícii, udržiavali ruiny až do roku 1935, keď zomrel posledný mužský potomok a potom sa už o hradné múry nik nestaral. Až roku 2001 vzniklo občianske združenie Apponiana, ktorého cieľom je zachrániť zrúcaniny hradu Oponice. Účelom je získať zručnosti a vedomosti o záchrane historických pamiatok a zabrániť ich ďalšiemu chátraniu. Roku 2005 združenie uzavrelo zmluvu o prenájme s Pamiatkovým úradom v Nitre a tak získalo možnosť rozšíriť práce na ochrane pamiatky. Vyčistili sa hradné priekopy, konzervujú sa múry, odstraňujú sa závaly na nádvorí kvôli bezpečnosti návštevníkov, aj počas prázdnin 2007 sa konali dve brigády.¹

Veľký kaštieľ s nárožnými vežami dali postaviť Apponyiovci v renesančnom slohu v 16. - 17. storočí. Kaštieľ bol obkolesený parkom s exotickými drevinami. V rokoch 1844-46 bol rozšírený o severné krídlo, kam presťahovali rodinnú knižnicu, ktorej základy položil roku 1774 Juraj Anton Apponyi (1754 – 1817) vo Viedni. Zastával významné funkcie na viedenskom dvore a jeho záujmom bolo kupovanie a zbieranie kníh a obrazov veľkých majstrov.² Koncom 18. storočia mala knižnica viac než 30 tisíc zväzkov a patrila k najbohatším šľachtickým knižniciam. Neskôr sa nazývala Bibliotheca Apponiana. Počtom zväzkov jej vo Viedni mohlo konkurovať asi 10 knižníc (napr. Lobkovicova, Metternichova, Schwarzenbergova a iné), ktoré mali okolo 20 tisíc kníh. Prvým knihovníkom bol jezuita Augustín Michelazzi (1732 – 1820). Vybral si ho sám gróf, ktorého učil taliančinu v Tereziáne, ústave pre výchovu šľachtických synov, založenom cisárovnou Máriou Teréziou vo Viedni. Michelazzi pracoval v knižnici s veľkým zánietením a zostavil jej katalógy, ktoré sa dodnes zachovali.³ Keď roku 1817 zakladateľ zomrel, z jeho troch synov iba Anton (1782 – 1852) mal záujem knižnicu zachovať. Dal ju ohodnotiť a bratom vyplatil podiely. Pre nedostatok priestoru a zrejme aj financií obrazy predal a s nimi aj časť knižničnej zbierky na dražbe vo Viedni roku 1818-19. Svedčia o tom dva zväzky aukčných katalógov, ktoré vyšli tlačou: „Catalogi auctionum Bibliothecae Apponianae cum pretiis“. Anton bol vynikajúcim diplomatom, ktorý preslávil meno Apponyi ako rakúsky vyslanec v Taliansku, v Londýne či Paríži. Roku 1825 dal na návrh knihovníka Karola Antona Grubera (1760 – 1840) knižnicu previezť do Bratislavy,⁴ kde dal pre ňu postaviť palác na vtedajšej Kozej ulici. Na budove bol umiestnený rodový erb zakladateľa knižnice a nápis: *Literis in patria augendis*, v preklade Na zveľadenie učenosti vo vlasti. Dnes už budova neexistuje. Gruber pracoval v knižnici do roku 1833, vytvoril nový abecedný katalóg a udalosti okolo knižnice zaznamenal v spise „*Collectio Monumentorum quae in memoriam Bibliothecae Apponianae custodita sunt.*“ Bol

¹ KOSTROŠ, F. Hrad Oponice znova ožije stavebným ruchom. Internet: www.zachranmehradky.sk

² Slovenský biografický slovník podrobne uvádza všetky jeho funkcie aj s rokmi pôsobenia

³ Boli to katalógy abecedné, systematické a katalóg zriedkavých a vzácných kníh v 14 zväzkoch

⁴ Tento návrh sa nachádza v liste Grubera Apponimu zo 14. decembra 1819. Pôvodný nemecký text je správa o stave knižnice a okrem toho sa v ňom píše: ...krásny knižný poklad Vašej excelencie, prenesením do Uhorska, do drahej vlasti, by vznešenej rodine apponiovskej oveľa väčší lesk a slávu priniesol, ako tu vo Viedni, kde medzi toľkými knižnicami nie je dostatočne zhodnotený...preklad: GAJDOŠ, Jozef. Oponická knižnica. In *Slovenské knižnice*. Martin: MS, 1971, Zv.8. s. 24

vytlačení v Bratislave roku 1827 u Karola Snischeka. Okrem histórie knižnice obsahuje aj tematický rozbor fondu v latinčine, 9 bodový knižničný poriadok, z ktorého sa niektoré body v knižniciach uplatňujú dodnes, ale niektoré boli omnoho prísnejšie. Napr.: kabáty, klobúky, odev chrániaci pred dažďom, palice sa museli odložiť v miestnosti pred knižnicou; vstup do knižnice nebol povolený deťom do 12 rokov; iné hodiny boli vyhradené tým, ktorí si knižnicu chceli len prezrieť a iné tým, čo v nej chceli študovať; každá kniha vydaná na štúdium, bola pri vrátení pred očami čitateľa knihovníkom prekontrolovaná; knihy nesmeli opustiť priestor knižnice; poškodená alebo znečistená kniha musela byť nahradená inou, alebo zaplatená; vzácne knihy si čitatelia mohli len pozrieť, ale nie čítať. Tento poriadok bol vyvesený pri vchode do knižnice v troch jazykoch: latinčine, nemčine a maďarčine⁵. Ďalej kniha obsahuje: dokumenty a korešpondenciu týkajúce sa založenia knižnice: zoznam podpísaných na liste, ktorý bol vložený do základného kameňa, slávnostné príhovory pri otvorení – reč Juraja Bartala, podžupana Bratislavskej stolice; list v ktorom bratislavský magistrát grófovi Apponimu udelil čestné občianstvo, jeho poďakovanie, reč K.Grubera, óda na počesť grófa. Knižnica bola prístupná verejnosti a bola slávnostne otvorená 13. júna 1827.

Historický význam knižnice, ktorá vykonávala funkciu verejnej knižnice do r. 1846, bol aj v tom, že v nej študovali štúrovci a jej prostredníctvom získavali slavistickú literatúru. Knižnica bola známa aj v Londýne pod menom „Public National Library of Presburg“. Na jej udržiavanie žiadal gróf Anton Apponi od mestskej rady podporu 400 zlatých ročne a keď ju roku 1846 nedostal, presťahoval knižnicu na rodinný majetok do Oponíc, Vtedy mal knižničný fond asi 25 tisíc zväzkov. Tu už knižnica nemala stáleho knihovníka, známi sú bibliotékari – amatéri, ako napr. farár Jozef Vagner, ktorý pôsobil v Oponiciach v rokoch 1860 – 71. Potom sa vrátil do Nitry, stal sa kanonikom a keď biskup Augustín Roškoványi roku 1876 – 9 dal postaviť Diecéznu knižnicu, stal sa jej prvým správcom a knihovníkom a zostavil bibliografiu jej rukopisov, prvotlačí a tlačí do roku 1520. V oponickej knižnici založil knihu o výpožičkách.⁶

Po smrti Antona sa majiteľom panstva aj knižnice stal jeho syn Július (1816 –1857), ktorý sa ako vyslanec viedenského dvora zúčastnil na korunovácií ruského cára Alexandra II. V tomto období sa v knižnici nič mimoriadne nestalo, až kým ju neprevzal jeho syn Ľudovít (1849 – 1909), dvorný maršal cisára Františka Jozefa. Na londýnskej dražbe 10. – 15. novembra 1892 predal okolo 2 000 vzácných tlačí. Knihy vyberal bibliograf Sándor Apponi, bratranec Ľudovíta. Boli to rukopisy, kódexy, 102 prvotlačí, najmä diela antických klasikov, diela cirkevných otcov, napr. Albertus Magnus či Hieronymus. T typografických rarít 15. storočia,

⁵ Niektoré body knižničného poriadku v latinčine: 2. Pueris , qui ad duodecimum aetatis annum non pervenerunt, aditus ad bibliothecam non conceditur. 6. Nullus librorum e bibliotheca foras proferatur.7. Editiones splendidae quidem inspicere sed ad legendum concedi non possunt. 9...Leges istae in atrio bibliothecae ungarica, latina et germanica lingua concinnatae, suspensae sunt.

⁶ Vagner, Jozef. A nyitrai egyházmegyeyi könyvtár kéziratai és régi nyomtatványai. Nitra 1886; Vagner, Jozef. Az apponyi könyvtárból kiadott könyvek jegyzéke.1865 - 1870

ktoré zakladateľ kúpil na aukcii, to bolo dielo Danteho Alighieri: *Comedia col comento*, Firenze 1481 s miniatúrami a rytinami Baldiniho a Botticeliho. Dvojzväzkový katalóg *Catalogum rariorum* z roku 1800 uvádzal, že tento exemplár bol vyhotovený pre Mediciovcov. Najdrahšie sa predala Ptolemaiova Geografia – vylicitovala sa na 450 funtov.

Posledným majiteľom knižnice bol **Henrich Apponi** (1884 – 1935), do roku 1918 diplomat, poslanec uhorského parlamentu s liberálnym zmysľaním. Po roku 1918 zanechal politickú kariéru a stal sa cestovateľom a poľovníkom. Svojimi nákladnými cestami do exotických krajín zruinoval oponické panstvo. Ako náhrada za jeho dlhy prešla knižnica do rúk grófa Ľudovíta Károlyiho, ktorý nemal záujem knižnicu uchovať a chcel ju celú predať. V júni 1939 odviezol 10 tisíc zväzkov na dražbu do Prahy, kde sa z nich predalo 1302 zväzkov, ale ostatné sa nenávratne stratili. Vojnové udalosti zabránili vývozu ďalších kníh z Oponíc, ale po roku 1948 sa s knižnicou zaobchádzalo veľmi nešetrne, keď sa v jej priestoroch sušilo obilie, konali sa schôdze, ničilo sa zariadenie. Až v rokoch 1956/57 tu začal bádať externý pracovník Maticy slovenskej Dr. Gajdoš, ktorý nanovo usporiadal a skatalogizoval fond a snažil sa zachrániť, čo sa dalo. V polovici 70. rokov bola knižnica prevezená do Martina, do depozitov Slovenskej národnej knižnice a v 90. rokoch sa fond presťahoval do kaštieľa v Diviakoch. V súčasnosti je reprezentačná časť knižnice (2 tisíc zväzkov) vystavená v malom kaštieli, v Apponiho múzeu. Veľkú historickú a tematickú hodnotu tejto zbierky dokumentuje fakt, že bude vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku.

Čo sa týka rozsahu knižnice, súčasný fond tvorí 7507 zväzkov, ktoré reprezentujú 15042 titulov od 16. do 20. storočia. Prvotlače, ktorých bolo podľa starých katalógov vyše 400, boli rozpredané. Pôvodne boli knihy rozdelené do 17 tematických skupín, ktoré Dr. Gajdoš prerozdelenil do 31 skupín. Toto rozdelenie je podrobne popísané v literatúre o oponickej knižnici,⁷ v tomto príspevku sa budeme zaoberať tlačami 16. storočia, ktoré sa momentálne spracovávajú do elektronickej podoby a pripravuje sa aj ich vydanie v katalógu v knižnej forme. Ich tematické zloženie poukazuje na záujmové sféry vlastníkov knižnice, knihy z ďalších storočí odrážajú neskoršiu orientáciu majiteľov na Francúzsko a Taliansko, hlavne dejiny a literatúru týchto krajín.

Tlače 16. storočia v knižnici reprezentuje 211 titulov v 181 zväzkoch. Pri ich spracovávaní sa zistilo: napriek tvrdeniam predchádzajúcich knihovníkov, že sa zachovali len tie, ktoré boli vytlačené začiatkom 16. storočia, z prvej polovice tohto storočia ich je iba 41.⁸ Spomenieme tri: Najstaršia z roku 1515 bola vytlačená vo Florencii u Giuntovcov a ide o diela dvoch gréckych rečníkov: gréckeho rétora zo 4. st.n.l. Aphthonia a druhým bol Hermogenes z Tarsu, sofist a učiteľ rečníctva z konca 2. st.n.l. - Z roku 1519 je dielo aténskeho rečníka Isokrata z

⁷ GAJDOŠ, Jozef Vševlad. Oponická knižnica. In Slovenské knižnice. Martin: Matica slovenská, 1971, s.11-19. Na s.107 -111 sa nachádza podrobný zoznam literatúry, ktorá sa zaoberá apponiovskou knižnicou

⁸ Porov. GAJDOŠ, Jozef Vševlad. Z minulosti apponiovskej knižnice. S.17 -19

dielne Frobenovcov v Bazileji a náučný slovník, ktorý zostavil Hésichius z Alexandrie, je z r.1521. Z 20. rokov 16. storočia je 5 titulov, z 30. len 8 a najviac tlačí je zo 70. – 90. rokov 16. storočia.

Najviac titulov je v latinčine - 102, latinsko - gréckych (niekde v gréčtine len niektoré odseky, niekde zrkadlovo preložený celý text) - 62, talianskych tlačí je 31, čisto gréckych je 14, jedna latinsko-francúzska a jedna španielska zbierka básní, ktorú napísal García Lasso de la Vega, vytlačená v Madride, tlačiarom Luisom Sanchézom v r.1600.

Tématické zloženie : presne 57 tlačí je z odboru **literatúra** a to ako poézia, tak dráma antických klasikov napr. Petronius a jeho Satyrikon; grécki autori : Pindaros, Lykurgos, Euripidés, Homér, Sofoklés; taliansku poéziu reprezentuje dielo básnika Pietra Bemba; španielsku už spomínaná zbierka z r. 1600; odbor **história** (antická i stredoveká - Plutarchos, Valerius Maximus, Diogénes Laertius) a **filozofia** sú zastúpené rovnakým počtom po 30 zväzkov (Aristoteles, Platón, Cicero, politické spisy Niccolu Macchiaveliho), **rečníctvo** obsahuje 10 zväzkov; z odboru **jazykoveda** sa vo fonde nachádza 11 zväzkov: slovníky, encyklopédie, dielo rímskeho spisovateľa Verria Flacca predstavuje abecedne radený slovník k starým autorom, slovník k Hipokratovi zostavil Erotianos; **prírodné vedy a medicínu** reprezentuje 6 zväzkov; v odbore **právo civilné a cirkevné** môžeme vidieť dielo: Justiniána, známeho autora Szegedi- Kis, Štefana, humanistické spisy Erasma Roterdamského, Filipa Melanchthona; menej je tu diel **teologických** (dielo cirkevného otca Basilia, komentáre k biblii, celkove – 14) a **cirkevná história** je zastúpená 9 titulmi v 20 zväzkoch - najznámejšia je 11 zväzková Ecclesiastica historia z r.1560 -69, vytlačená v Bazileji.

Tlačári a tlačiarne - knihy pochádzajú z 39 európskych miest: najviac titulov bolo vytlačených v švajčiarskom meste Basel- 40, Benátky a ich tlačiarov reprezentuje 24 titulov, Paríž a Heidelberg 18, Frankfurt a Ženevu 14, Antwerpy 7, mnohé talianske, nemecké, francúzske, holandské, belgické mestá sú zastúpené menším počtom kníh (Lyon – 7) alebo len 1 dielom (Verona, Bergamo, Ingolstadt, Mainz), zo známych tlačiarenských officín spomenieme známe mená tlačiarov i celých rodín, ktoré sa venovali tomuto remeslu: Oporin, Commelin, Giunta, Plantin, Froschauer a ďalší.

Katalógy - knižnica má zachované pôvodné katalógy, z ktorých vidíme, čo v knižnici bolo, čo v nej ostalo a teda hodnota týchto katalógov vytvorených Michelazzim a Gruberom je historická a bibliografická. Dr. Gajdoš vytvoril katalóg lístkový, ktorý je však zle čitateľný. Tlače 16. storočia sa spracovávajú v elektronickej podobe a výstup bude súčasťou celoslovenského katalógu : " Tlače 16. st. zachované na území Slovenska".

Založenie Oponickej knižnice bolo azda okrem diplomatických kariér členov tejto rodiny ich najznámejším činom. Apponiovci sa však podieľali aj na iných verejno - prospešných akciách

a stavbách, ktoré slúžili k rozvoju obce:

Ludovít Apponi v r.1880 založil na podnet svojej manželky **Margaréty** (1848 – 1931) kláštor, kde pôsobili sestry rádu sv. Vincenta a v r.1884 bola zriadená miestna nemocnica pomenovaná po zakladateľke : Margit - korház s 12 lôžkami.V r.1910 založila dievčenskú školu a aj tzv. chudobinec, kde boli deti, siroty a starí ľudia.V rodinnej knižnici objavila denníky a záznamy, ktoré zanechali členovia rodiny pôsobiaci v diplomatických službách a vydala ich v knižnej podobe, napr. Memoáre Rudolfa Apponiho/1802-1853/, ktorý pôsobil ako sekretár na rakúskom vyslanectve v Paríži.

Grófka **Žofia** Apponiová (1822 -1897), manželka **Júliusa** (1816-1857) dala v r. 1869 do kostola sv.Petra a Pavla postaviť organ. Pod týmto kostolom je Apponiovská krypta, kde sú pochovaní viacerí členovia tejto rodiny.

Známa je aj **Geraldina** Apponiová (1915 – 2002), ktorá sa vydala za albánskeho kráľa Ahmeda Zogu I. Kráľovnou však bola len krátko - necelý rok. Po napadnutí Albánska talianskou armádou rodina ušla do Francúzska a neskôr žili v Londýne, zase v Paríži a v Juhoafrickej republike, odkiaľ Geraldina do Oponického múzea poslala list, v ktorom sa teší, že bolo múzeum zriadené a že na Oponice spomína len v dobrom. Krátko pred smrťou sa vrátila do Tirany, kde zomrela.⁹

Členovia apponiovskej rodiny odišli zo Slovenska počas druhej svetovej vojny a do Oponíc sa už nikdy nevrátili, žijú v Európe, niektorí v Mexiku, USA, Juhoafrickej republike a v Oponiciach na ich pamiatku zostalo Apponiho múzeum...

Použitá literatúra

GRUBER, Karol Anton. Collectio monimentorum quae in memoriam bibliothecae Apponianae custodita sunt. Posonii: C. Schnischek, 1827

KRÁLIK, Peter. História Oponíc. Oponice : Obecný úrad, 1995

SABOV, Peter a kol. Sprievodca po historických knižniciach na Slovensku. Martin:

⁹ Podľa lekárov jej zdravotné problémy a smrť spôsobil práve návrat do Albánska. Internet: www.wikipédia.hu

Slovenská národná knižnica, 2001

SLOVENSKÝ BIOGRAFICKÝ SLOVNÍK. /A - D/. Martin: Matica Slovenská 1986

Résumé

La vie économique, culturelle et politique d'un petit village nommé Oponice a été influencée par la famille des comtes d'Apponi depuis 1395 jusqu'à l'an 1935 quand

le dernier membre de cette famille est décédé.

Ils sont connus comme de brillants diplomates, ils ont reçu le titre de baron en 1606, plus tard en 1739 celui de comte, de cette famille est issue Géraldine - reine d'Albanie.

Ils ont fait construire a Oponice Le Grand Castel au 16 -17e siecle.

Plus tard entre 1844-1846 Antoine Apponi a fait édifier un aile et il y fit transporter la bibliotheque familiale de Bratislava qui a contenu 25 000 volumes. Cette bibliotheque a été fondée a Vienne par le comte Antoine George Apponi en 1774. Avec ses 30000 volumes elle était l'une des plus importantes de l'Europe central. Le fils du fondateur le comte Antoine l'a fait transférer a Bratislava ou elle était mise a la disposition du public jusqu'a 1846. Aujourd'hui cette bibliotheque est déposée dans La bibliotheque nationale slovaque a Martin, elle contient 7500 volumes d'une période entre 1500 - 1937 , dont une partie est exposée au musée d'Apponi a Oponice.